

ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОТИДІЇ КО- РУПЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Француз А.Й.,

*Герой України, Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: anatoliyjf@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Довгошея Р.В.,

*здобувачка ступеня вищої освіти «Магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: DovhosheiaRV@krok.edu.ua*

CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN COMBATING CORRUPTION IN UKRAINE DURING THE WAR

Frantsuz A. Yo.,

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine,
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of State and Legal Disciplines of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Dovhosheya R. V.,

*graduate of the Master's degree
of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: DovhosheiaRV@krok.edu.ua*

Анотація. У статті визначено й висвітлено роль інститутів громадянського суспільства у процесі запобігання та протидії корупції в Україні в умовах війни. Підтверджено, що ефективність здійснення заходів щодо нейтралізації корупційного фактору у діяльності публічного апарату в Україні перебуває у прямій залежності від ступеня проактивності інститутів громадянського суспільства щодо реалізації антикорупційних ініціатив, а відтак доведена необхідність системного дослідження форм та методів налаштування практичної взаємодії правоохоронних інститутів держави з соціальним середовищем у площині запобігання корупції.

Охарактеризовано стан наукової розробленості зазначених питань, відзначається недостатня увага наукової та експортної спільнот щодо дослідження інститутів громадянського суспільства, а також проблем, з якими вони стикаються щодо протидії корупції.

У статті обґрунтовується необхідність актуалізації детального аналізу теми участі громадянського суспільства в протидії корупції, зважаючи на його суттєвий вплив на діяльність антикорупційних органів державної влади, а також його роль як найбільш ефективного комунікатора із суспільством щодо успіхів і невдач в антикорупційній діяльності.

Визначено й охарактеризовано нормативно-правову основу здійснення громадськістю антикорупційної діяльності. Відзначається ключова роль громадських організацій, інших юридичних осіб та громадян щодо реальних заходів протидії явищу корупції, зважаючи на пряму зацікавленість цих суб'єктів в успішному зменшенні її рівня. Висвітлено значний вклад громадських організацій в боротьбі з корупцією в Україні.

Авторами проаналізовано власний досвід антикорупційної діяльності в порівнянні з довоєнним часом. Розглянуто ключові перешкоди на шляху ефективного залучення громадянського суспільства у сферу запобігання корупції та запропоновано ефективні засоби щодо їх усунення, включно з пропозиціями щодо удосконалення національного законодавства.

З'ясовано вітчизняні причини невикористання в повній мірі можливостей інститутів громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції, а також умови розвитку участі інститутів громадянського суспільства у запобіганні корупції. Визначено напрями інститутів громадянського суспільства для підвищення ефективності запобігання та боротьби з корупцією.

Ключові слова: антикорупційна діяльність, громадські організації, громадянське суспільство, державне управління, інститути громадянського суспільства, запобігання корупції, правопорушення, війна в Україні.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 16.

Abstract. *The article identifies and highlights the role of civil society institutions in the process of preventing and combating corruption in Ukraine in the context of war. It is confirmed that the effectiveness of measures to neutralize the corruption factor in the activities of the public apparatus in Ukraine is directly dependent on the degree of proactivity of civil society institutions in implementing anti-corruption initiatives, and therefore the need for a systematic study of the forms and methods of setting up practical interaction between law enforcement institutions of the State and the social environment in terms of preventing corruption is proved.*

The author characterizes the state of scientific development of these issues and notes the insufficient attention of the scientific and expert communities to the study of civil society institutions and the problems they face in combating corruption.

The paper substantiates the need to actualize a detailed analysis of the topic of civil society's participation in combating corruption, given its significant impact on the activities of anti-corruption public authorities, as well as its role as the most effective communicator with society regarding successes and failures in anti-corruption activities.

The author identifies and characterizes the legal framework for the implementation of anti-corruption activities by the public. The author emphasizes the key role of public organizations, other legal entities, and citizens in real measures to counteract the phenomenon of corruption, given the direct interest of these entities in successfully reducing its level. The author highlights the significant contribution of public organizations to the fight against corruption in Ukraine.

The author analyzes his own experience of anti-corruption activities in comparison with the pre-war period. The key obstacles to the effective involvement of civil society in the field of corruption prevention are considered, and effective means of their elimination are proposed, including proposals for improving national legislation.

The author identifies the domestic reasons for not fully utilizing the capabilities of civil society institutions in preventing and combating corruption. The conditions for the development of participation of civil society institutions in the prevention of corruption are determined. The directions of civil society institutions to improve the effectiveness of preventing and combating corruption are identified.

Keywords: *anti-corruption activity, public organizations, civil society, state administration, institutions of civil society, prevention of corruption, crimes, war in Ukraine.*

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 16.

Постановка проблеми. Актуальність обраної тематики базується на рості корупційної загрози для ефективного функціонування органів публічної влади та інститутів, які становлять собою осередок консолідації демократичних начал соціальної системи. Особливого значення рівня національної безпеки набуває протидія корупції в Україні в умовах війни.

У протидії розповсюдженню явища корупції значну роль має відігравати свідомо й суспільно-активна частина громадянського суспільства, зокрема інститути громадянського суспільства, а особливо громадські організації, що позиціонують себе як антикорупційні. Активно та якісно здійснюючи, як приклад, інформаційно-роз'яснювальну, просвітницьку діяльність серед широких верств населення, ці організації збільшують вплив на різні напрями державної політики у сфері запобігання та протидії корупції шляхом посилення участі громадськості у своїй діяльності.

Запорука ефективності боротьби з корупцією полягає у необхідності залучення до цього процесу якомога більшої кількості суб'єктів антикорупційної діяльності, провідним із яких сьогодні вбачається громадянське суспільство, що набуває особливого значення в умовах війни.

Стан дослідження. Питання корупції, як суспільного явища дослідженні в працях таких науковців: О. Бусол, М. Мельник, А. Михненко, О. Мусієнко, Є. Невмержицький, Н. Нижник, В. Олуйко, С. Серьогін, А. Тіньков та ін.

Роль інститутів громадянського суспільства в протидії корупції досліджувалась такими авторами, як: Л. Герасименко, В. Ортинський, Н. Підбережник, С. Шрамко, Б. Якимюк, В. Абдуллаєв, А. Француз та ін.

Проте початок повномасштабного вторгнення вніс зміни у механізм протидії корупційних явищ, а отже протидія корупції в умовах воєнного стану та її особливості – актуальна тема сьогодення, що й зумовлює

актуальність розгляду ролі громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції на сучасному етапі розвитку української держави.

Метою статті є висвітлення ролі інститутів громадянського суспільства у процесі запобігання та протидії корупції в Україні в умовах війни й визначення заходів її підвищення.

Виклад основного матеріалу. У відповідності до приписів ст. 5 Конституції України: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [1]. Дана правова норма описує інтегративний характер соціального впливу суспільних інститутів на процеси державної влади і визначає можливість соціальної модифікації певних суспільних векторів.

У контексті євроінтеграційного вектору розвитку української держави, а саме, національне керівництво міжнародних організацій, зокрема Європейського Союзу, в стислі терміни в рамках інтеграції України в міжнародне співтовариство, фактично, а не де-юре, має проявити конструктивну взаємодію та ефективну співпрацю з громадянським суспільством.

Сучасне громадянське суспільство відіграє важливу роль у запобіганні корупції та боротьбі з нею. Але слід розуміти, що феномен корупції – це ознака не тільки держави, а й громадянського суспільства в цілому. «Корупційна діяльність громадян» та її рівень іншими словами, громадянське суспільство є одним із джерел виникнення та поширення феномену корупції, оскільки саме люди, громадяни, а не всі інші, ініціюють корупцію, створюють передумови для її виникнення та розвитку, беруть участь у корупційних діях тощо. Але не псевдо антикорупційна діяльність, а реальна діяльність, якою в основному займаються морально зрілі і свідомі громадяни, які займають соціально справедливу позицію, яка є невід’ємною частиною різноманітної системи громадянського суспільства.

За даними Transparency International Україна отримала 33 бали зі 100 можливих відповідно до індексу сприйняття корупції у

2022 році та посіла 116 місце з 180 країн, що вкотре підкреслює наявну проблему в нашій державі [2]. Думки українців з цього питання дуже різні, тому неможливо однозначно відповісти, чи зріс рівень корупції під час воєнного стану. Але ми безперечно можемо сказати, що боротьба з корупцією в нашій країні актуальна.

З початком повномасштабного вторгнення робота антикорупційних органів зазнала обмежень, що були зумовлені введенням воєнного стану. Відповідно до статистики наведеної на сайті НАЗК, за 2022 рік декларації подали понад 190 тисяч осіб та лише 13 народних депутатів. Через значне обурення суспільства та великий резонанс 12 жовтня 2023 року набрав чинності Закон України № 3384-IX, яким відновлено декларування та функції НАЗК.

У той же час, ми вважаємо, що крім війни, необхідно відзначити, що факторами наявності корупції в нинішній ситуації є: нестабільна економічна ситуація в країні, деморалізація суспільства, недостатня інформованість громадян і відсутність усвідомлення невідворотності покарання за організовані корупційні дії, прогалини в законодавстві, недовіра людей до керівництва держави тощо.

Як у міжнародному, так і в українському праві одним з суб’єктів боротьби з корупцією є організації громадянського суспільства, серед яких на особливу увагу заслуговують антикорупційні неурядові організації (далі – НУО) та асоціації. У сучасному світі антикорупційні НУО відіграють провідну роль у процесах і заходах із запобігання та боротьби з корупцією. Саме сприяння відкритості та прозорості органів державної влади створює сприятливі умови для боротьби з корупцією загалом, виявляє факти корупції, корупційних та пов’язаних з корупцією злочинів і забезпечує притягнення винних осіб до різних видів відповідальності, відповідно до чинного законодавства.

Правовою основою для здійснення цієї діяльності є ст. 36 Конституції України і Закон України «Про громадські об’єднання» [3]. Також громадські об’єднання, їх члени або уповноважені представники та окремі громадяни у діяльності щодо запобігання корупції наділені правами, перелік яких на-

ведено у ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» [4]. Згідно з цим антикорупційним законом, держава заохочує громадян розкривати інформацію про корупційні злочини. З цією метою в Україні запроваджено систему інформування про факти корупції так званий інститут викривачів.

Національне антикорупційне законодавство України ґрунтуються на наявній міжнародній антикорупційній правовій базі. Наприклад, стаття 13 Конвенції ООН проти корупції встановлює міжнародні стандарти участі громадськості в діяльності, спрямованій на організацію та здійснення заходів із запобігання і припинення корупції. Відповідно до наведеної статті, кожна держава-учасниця вживає відповідних заходів у межах своїх можливостей і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права з метою сприяння активній участі окремих осіб, груп, інституцій за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що реалізують свою діяльність на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції [5, с. 2; 11].

Отже, принципи та форми участі суспільства у попередженні корупції і протидії їй визначені у статті 13 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та охоплюють, зокрема: 1) посилення прозорості і сприяння залученню громадян до процесів прийняття рішень; 2) забезпечення для громадськості ефективного доступу до інформації; 3) здійснення заходів з інформування громадськості, які б сприяли створенню атмосфери нетерпимості до корупції; 4) повагу, заохочення і захист свободи пошуку, отримання і поширення інформації про корупцію [6].

Відповідна діяльність держави повинна включати, зокрема, залучення широкого кола громадян до процесів прийняття та реалізації прийнятих рішень, а також підвищити рівень відкритості та прозорості органів публічної влади шляхом забезпечення права та його ефективної реалізації на отримання публічної інформації та права вільно збирати, публікувати та розповсюджувати інформацію відповідно до статті 19 Загальної де-

кларації прав людини та інших міжнародних тематичних документів, у яких задекларовано це право [5].

На сучасному етапі розвитку глобалізованого світу основними виконавцями вищевказаних принципів, закріплених у міжнародних правових актах, є міжнародні антикорупційні НУО. Однією з найавторитетніших таких організацій є Transparency International, яка з моменту свого створення 1993 року мала значний вплив на організацію антикорупційних кампаній по всьому світу.

Ця організація долучилася до створення платформи «Реанімаційний пакет реформ» та разом із партнерами розробили законопроекти, що лягли в основу майбутньої антикорупційної реформи. Transparency International Ukraine адмініструвала реформу публічних закупівель та державних продажів. Організація передала державі відповідні електронні системи, адміністраторами яких стали держпідприємства ProZorro та ProZorro. Продажі. Аналогічно організація долучилася до медичної реформи – передала державі електронну медичну систему eHealth. Також роль організації була значною у запуску Вищого антикорупційного суду. Українське представництво Transparency International одним з перших в країні почало займатися підтримкою викривачів корупції. Також Transparency International Ukraine займається підвищенням прозорості місцевого самоврядування через програму «Прозорі міста». Контроль за дотриманням законодавства та принципів системи ProZorro в публічних закупівлях організація здійснює через спільноту організовану довкола проекту DOZORRO [7].

За даними Державної служби статистики України [8] за 2024 рік, в Україні нараховується більше двох сотень громадських організацій, що позиціонують свою діяльність як антикорупційну. Однак, на відміну від Transparency International Ukraine, їхня діяльність у сучасній Україні не є ефективним механізмом попередження та боротьби з корупцією. Не беручи до уваги діяльність Transparency International Ukraine, можна сказати, що сьогодні в Україні немає справді сильного вітчизняного незалежного антикорупційного руху, який був би спроможний

ефективно впливати на державу, політичну владу, громадські інститути та окремих представників. Однак, виходячи з суспільної оцінки ситуації з корупцією в країні, потреба в такій організації чи русі все ще існує.

З огляду на зарубіжний досвід, вважаємо, що Україні слід активніше впроваджувати такі чотири ключові напрями для підвищення ефективності запобігання та боротьби з корупцією стосовно інститутів громадянського суспільства:

1) створити механізми ефективної взаємодії між правоохоронними органами, іншими державними органами, наділеними владними повноваженнями, та організаціями громадянського суспільства, включно з антикорупційними НУО та свідомими громадянами;

2) вживати систематичних конкретних заходів щодо активнішого залучення громадян до процесу запобігання та боротьби з корупцією;

3) забезпечити доступ громадян до інформації про діяльність органів державної влади;

4) послідовне вирішення питань, порушених у цивільних скаргах громадян та посилення контролю щодо притягнення до відповідальності за недотримання норм чинного законодавства.

До форм і методів залучення громадян у роботу механізмів протидії корупції відносяться:

– впровадження дійсно ефективного механізму участі інститутів громадянського суспільства у проведенні незалежної антикорупційної експертизи документів;

– участь громадян у розслідуванні злочинів і правопорушень корупційного характеру;

– розроблення та реалізація програм антикорупційної просвіти;

– зміцнення неприйняття корупції в суспільстві;

– розроблення та підтримка інтернет-порталів та інших веб-сайтів, присвячених питанням боротьби з корупцією та ін. [9].

Однак ми глибоко переконані, що для реалізації цих заходів і розв'язання складної проблеми боротьби з корупцією в нашій країні громадські організації повинні мати

ефективні юридичні повноваження.

Сучасні НУО виступають у ролі посередників між органами державної влади та суспільством. У сфері боротьби з корупцією вони виконують такі дві головні функції:

1. виступають у ролі критичних спостерігачів за роботою державних органів, вимагаючи інформацію про їхню діяльність, викриваючи корупцію та злочинність, стежачи за поведінкою й способом життя громадянських діячів і керуючи державними закупівлями.

2. неурядові організації ведуть пропагандистську, просвітницьку та освітню діяльність серед населення, збирають та опрацьовують інформацію про корупцію, досліджують способи її подолання, готують пропозиції, запускають відповідні проекти та передають їх у державні органи для реалізації.

Сьогодні в Україні потенціал інститутів громадянського суспільства щодо запобігання та боротьби з корупцією використовується недостатньо з низки причин, серед яких:

– несистематичний характер діяльності інститутів громадянського суспільства;

– нерозвинені інститути громадянського суспільства;

– надмірне регулювання прямої демократії;

– переважно консультативний та дорадчий характер участі громадян у державному та місцевому управлінні;

– різні ролі та значення інститутів громадянського суспільства в різних частинах країни і на різних рівнях державного та місцевого управління тощо.

Невирішеним сьогодні залишається питання, як змінити корупційний менталітет українців. Для цього необхідно зробити всі кроки, але першим кроком має стати подолання суспільної пасивності та сприйняття корупції як загально визнаного факту. Усі суб'єкти громадянського суспільства – політичні партії, НУО та асоціації, громадські рухи, представники приватного сектору, місцева влада, ЗМІ, професійне співтовариство і, звісно, пересічні громадяни, які щоденно зіштовхуються з негативними наслідками корупції, – мають бути зацікавлені у

формуванні нетерпимості до корупції. Нижче перелічено деякі з ключових питань, що потребують вирішення.

Незважаючи на те, що Україна перебуває в стані активного конфлікту, лише 18% населення вважає, що головна загроза безпеці України походить ззовні. Таким чином, безпека, пов'язана зі злочинністю, є невід'ємною частиною національної безпеки.

Необхідно враховувати фактори, які можуть свідчити про те, що громадянське суспільство в державі розвивається на достатньому рівні, а отже, здатне справляти суттєвий вплив на процес правопорушень у соціальному середовищі, а саме:

а) юридична гарантія правового статусу учасників суспільних відносин;

б) визначення процесуальних аспектів реалізації правосуб'єктності інститутів громадянського суспільства;

в) реальність засобів захисту правового статусу громадських організацій;

г) адміністративна прозорість публічного управління.

Ґрунтуючись на досвіді низки зарубіжних країн, які розв'язують проблему інтеграції інститутів громадянського суспільства в антикорупційну сферу, автор пропонує такі заходи з модернізації національного публічно-правового континууму на прикладі практичного досвіду Фінляндії, Великої Британії, Південної Кореї та Швеції:

а) для забезпечення належного рівня нормативно-правового забезпечення статусу антикорупційних неприбуткових організацій (далі – НПО), порядку формування кадрового складу, кваліфікаційних вимог до кандидатів і порядку здійснення ними своїх повноважень необхідне дотримання логічної структури національного антикорупційного законодавства та, з огляду на ієрархічний характер нормативно-правової бази, ухвалення типових положень про практичну реалізацію функцій, покладених на цей вид НПО. Для забезпечення можливості практичної реалізації функцій, покладених на цей вид НПО, з погляду ієрархії нормативно-правової бази, необхідне ухвалення типових положень щодо діяльності цього виду НПО;

б) бажано усунути вибірковість в акредитації постійних підрозділів громадського моніторингу при центральному органі ви-

конавчої влади та інтегрувати структурні підрозділи останнього в адміністративно-територіальні одиниці України;

в) Переглянути систему фінансування антикорупційних НУО за прикладом Швеції;

г) систематично впроваджувати систему електронного урядування на практиці по прикладу Південної Кореї, відповідно до принципу повної прозорості всіх адміністративних актів;

д) запровадити в кримінально-процесуальне законодавство модель винятку з презумпції невинуватості в корупційних злочинах, поклавши на відповідну посадову особу, яка є підозрюваним або обвинуваченим, обов'язок доводити законність своїх дій, джерело свого майна та інші кримінальні факти;

е) скасувати практику централізації бюджету і складні процедури консолідації та перерозподілу бюджетних коштів через єдиний казначейський рахунок, замінивши цю модель повною бюджетною автономією для місцевих громад і відкритістю муніципального бюджетного процесу.

Основними запоруками удосконалення механізму залучення громадянського суспільства у процес запобігання корупції в Україні виступають:

1) регулювання правових засад формування та функціонування інститутів громадянського суспільства, орієнтованих на боротьбу з корупцією;

2) забезпечити організацію діяльності антикорупційних громадянських інститутів у всіх процесах державного управління;

3) значно розширити участь громадськості в поточній контрольній діяльності шляхом впровадження електронного документообігу, як єдиної системи для всіх адміністративних органів, зробивши інформацію про результати, етапи та предмети розгляду індивідуальних скарг на державні органи доступною для приватних органів, причому не лише для органів ради з особливим статусом, а й для широкого загалу, розширити склад охоплення громадської складової антикорупційної діяльності за рахунок залучення її до цієї сфери [9].

Громадські організації представляють інтереси громадянського суспільства і

виступають як противага політичній владі. Вони впливають на владу з метою впровадження антикорупційних заходів і пильно стежать за будь-якими спробами підірвати реалізацію антикорупційних реформ. Слід зазначити, що в суспільному середовищі цей вплив досить відчутний. Реформи мають бути «реальними», а не номінальними, оскільки організації громадянського суспільства неупереджено стежать за їхньою реалізацією та ефективністю. Така оцінка допомагає виявити сфери, що потребують поліпшення, й забезпечити ефективне використання ресурсів.

Окрім протидії корупції, громадські організації зосереджуються на превентивних заходах. Вони працюють над розбудовою інституційної доброчесності, сприянням етичній поведінці та прищепленням цінностей протидії корупції в суспільстві [10].

Як зазначає доктор юридичних наук, професор А.Й. Француз, для формування зрілого розвинутого громадянського суспільства потрібна свідомо, цілеспрямована, реальна державна підтримка. Громадянське суспільство покликане стати локальним фактором недопущення криміналізації та олігархізації суспільства та влади, запобігання знищенню реальної демократії та свободи. Неприйняття інститутів громадянського суспільства, які повинні функціонувати в напрямі контролю, призводить до створення благодатних умов системної корупції, процвітання «кланової олігархії» [11, с. 22].

Автор сам є співзасновником, членом Правління громадської організації «Захисний успішний залізничник» (ЄРДПОУ 41314942). ГО ЗУЗ є правозахисною організацією, що здійснює громадський контроль за діяльністю посадових осіб у тому числі правоохоронних органів, військових формувань, органів місцевого самоврядування та судів, з метою викриття та запобігання корупції сприяє органам, які відповідно до законодавства України здійснюють правоохоронні та правозастосовні функції з протидії корупції.

Крім того, автор є головним редактором та журналістом інформаційного агентства ГО «ЗУЗ». Так, у червні 2024 року автором в колаборації з веб-порталом «Наші

гроші» та «Слідство. Інфо» в результаті моніторингу закупівель ProZorro було виявлено значне завищення цін на будівельні матеріали у кошторисі поточного ремонту будівель для Національної гвардії України про що було повідомлено Міністерство внутрішніх справ України, Кабінет Міністрів України та опубліковано статтю на сторінці інформаційного агентства ГО «ЗУЗ» [12].

В липні 2024 року автором було виявлено, що високопосадовцями Департаменту Локомотивного господарства АТ «Укрзалізниця» організована «схема» неправомірного отримання коштів шляхом оформлення фіктивних документів на відрядження. ГО «ЗУЗ» були направлені відповідні запити до правоохоронних органів, Кабінету міністрів та до АТ «Укрзалізниця» для вжиття необхідних заходів реагування та притягнення винних до відповідальності. Крім того, для залучення громадськості та надання розголосу злочину автором була опублікована стаття на сторінці інформаційного агентства ГО «ЗУЗ» [13].

На запити та повідомлення про злочини органи державної влади надавали формальні «відписки», фактично тим самим ігноруючи громадський контроль наданий інститутам громадянського суспільства на законодавчому рівні.

Аналізуючи довоєнну антикорупційну діяльність ГО «ЗУЗ», автор вимушений констатувати, що в умовах війни реакція правоохоронних органів та інших органів державної влади на повідомлення про злочини від громадських організацій зазнала негативних тенденцій.

Проблему реалізації контролюючих функцій громадянського суспільства окреслює в своїй науковій праці Н. Підбережник, яка відзначає: «... незважаючи на те, що національне законодавство України передбачає участь інститутів громадянського суспільства в реалізації державної антикорупційної політики та наголошує на важливості здійснення громадського контролю за діяльністю державних службовців, корумпований стан системи правосуддя та правоохоронних органів, системи державного управління загалом позбавляє громадян реальних ефективних державно-управлінських механізмів участі у боротьбі з коруп-

цією» [14, с. 134].

Слід зазначити, що інститути громадянського суспільства вже внесли значний вклад в боротьбу з корупцією в Україні. Наприклад, громадська організація «Центр протидії корупції» проадвокувала 34 законопроекти. Вона є однією з головних лобістів антикорупційного законодавства та створення антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Агентства по поверненню активів. Група «Антикорупційна реформа» своїми здобутками вважає кілька ключових антикорупційних законопроектів [15].

Багато громадських організацій в Україні співпрацюють з міжнародними партнерами, використовуючи знання, досвід та ресурси для протидії корупції. Ця співпраця допомагає впроваджувати найкращі практики та відповідати міжнародним стандартам боротьби з корупцією. Наприклад, Міждисциплінарний науково-освітній центр протидії корупції Національного університету «Києво-Могилянська академія» (ACREC) спільно з Лейденським університетом (Нідерланди) розпочали перший в Україні дослідницький проєкт. Головна мета проєкту – з'ясувати, які фактори пояснюють успіхи та виклики антикорупційної діяльності громадянського суспільства в Україні [16].

Зазвичай подібна міжнародна кооперація відбувається за рахунок отримання грантів на проведення різних заходів. Важливо зауважити, що низка міжнародних громадських організацій мають свої представництва в Україні.

Важливою є роль антикорупційних інформаційних агентств, які проводять журналістські розслідування та слугують захисниками суспільних інтересів, забезпечують незалежний нагляд, мобілізують громади, захищають викривачів, діють як протидія політичній владі. Вони чинять вплив на владу з метою впровадження антикорупційних заходів і залишаються пильними щодо будь-яких спроб підірвати втілення антикорупційних реформ.

Хотілося б звернути увагу, що в умовах публічності подібний вплив є дуже відчутним. Серед найбільш впливових слід виділити:

- Слідство. Інфо – незалежну українську агенцію журналістських розслідувань, що спеціалізується на розслідуваннях корупції у органах влади та гучних кримінальних злочинах. Створена у 2012 році журналістами Дмитром Гнапом та Анною Бабінець. Агенція відзначена численними нагородами в тому числі зарубіжними.

- «Наші гроші з Денисом Бігусом» – програма журналістських розслідувань, що викриває корупційні схеми українських чиновників. Один з ключових проєктів групи Bihus.Info. Автор ідеї та ведучий – Денис Бігус. Після виходів програми «Наші гроші з Денисом Бігусом», було зупинено ряд корупційних схем, затримано, звільнено та покарано чимало корупціонерів.

Підсумовуючи все наведене вище, виокремлюємо такі три головні положення:

1. Національна антикорупційна політика має реалізовуватися лише за активної участі свідомої громадськості, про що свідчить робота громадянського суспільства, зокрема антикорупційних НУО, та має ґрунтуватися на комплексному застосуванні таких процедур: профілактика, просвітництво, контроль та інформування.

2. Чинниками, що мають посилити вплив громадянської дії у боротьбі з корупцією в сучасній Україні, є мінімізація бюрократичних процедур отримання інформації про корупційні чинники, подальше вдосконалення роботи судових та правоохоронних органів, а також забезпечення надійного захисту осіб, які повідомляють про факти корупції, забезпечення захисту осіб, які повідомляють про факти корупції тощо.

3. Спільне здійснення антикорупційного моніторингу та активна реалізація дослідницьких, аналітичних та освітніх програм у рамках національної антикорупційної політики забезпечують відкритість та доступність інформації органів державної влади для широкого загалу щодо стану, рівня, кількості корупції та реалізації відповідних антикорупційних заходів у процесі запобігання корупції та боротьба з нею тощо.

З вищезазначеного можна дійти висновку, що чинне законодавство передбачає низку способів впливу громадянського суспільства на діяльність, спрямовану на запобігання та протидію корупції в системі

правосуддя. До них належать: висвітлення діяльності судів та органів державної влади у ЗМІ, інформування населення щодо фактів корупції, громадський контроль, розробка та реалізація освітніх програм за участю НПО.

Найефективнішим із них ми вважаємо громадський контроль. Однак його потенціал обмежений недосконалістю чинного законодавства. Це виражається у відсутності механізмів його реалізації та спеціального законодавства, що регулює це питання. Тому ми вважаємо, що цей закон має бути ухвалений якомога швидше.

Очевидно, що війна змінила пріоритети і мандати всередині уряду, але це не ска-

Постановка проблеми. Актуальність обраної тематики базується на рості корупційної загрози для ефективного функціонування органів публічної влади та інститутів, які становлять собою осередок консолідації демократичних начал соціальної системи. Особливого значення рівня національної безпеки набуває протидія корупції в Україні в умовах війни.

У протидії розповсюдженню явища корупції значну роль має відігравати свідомо й суспільно-активна частина громадянського суспільства, зокрема інститути громадянського суспільства, а особливо громадські організації, що позиціонують себе як антикорупційні. Активно та якісно здійснюючи, як приклад, інформаційно-роз'яснювальну, просвітницьку діяльність серед широких верств населення, ці організації збільшують вплив на різні напрями державної політики у сфері запобігання та протидії корупції шляхом посилення участі громадськості у своїй діяльності.

Запорука ефективності боротьби з корупцією полягає у необхідності залучення до цього процесу якомога більшої кількості суб'єктів антикорупційної діяльності, провідним із яких сьогодні вбачається громадянське суспільство, що набуває особливого значення в умовах війни.

Стан дослідження. Питання корупції, як суспільного явища дослідженні в працях таких науковців: О. Бусол, М. Мельник, А. Михненко, О. Мусієнко, Є. Невмержицький, Н. Нижник, В. Олуйко, С. Серьогін, А. Тінков та ін.

Роль інститутів громадянського су-

сувало завдання боротьби з корупцією. На жаль, Україна, як і раніше, стикається з проблемами корупційних потоків, купівлі-продажу гуманітарної допомоги та хабарів в оборонному секторі. Однак воєнний стан не є підставою для порушення Закону про протидію корупції. Навпаки, в таких умовах особливо важливо забезпечити ефективний контроль і нагляд за дотриманням Закону, щоб запобігти корупції та зловживанню владою, притягнути винних у корупційних злочинах до відповідальності, згідно з чинним законодавством і гарантувати право на справедливий судовий розгляд, навіть в умовах збройного конфлікту.

спільства в протидії корупції досліджувалась такими авторами, як: Л. Герасименко, В. Ортинський, Н. Підбережник, С. Шрамко, Б. Якимюк, В. Абдуллаєв, А. Француз та ін.

Проте початок повномасштабного вторгнення вніс зміни у механізм протидії корупційних явищ, а отже протидія корупції в умовах воєнного стану та її особливості – актуальна тема сьогодення, що й зумовлює актуальність розгляду ролі громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції на сучасному етапі розвитку української держави.

Метою статті є висвітлення ролі інститутів громадянського суспільства у процесі запобігання та протидії корупції в Україні в умовах війни й визначення заходів її підвищення.

Виклад основного матеріалу. У відповідності до приписів ст. 5 Конституції України: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [1]. Дана правова норма описує інтегративний характер соціального впливу суспільних інститутів на процеси державної влади і визначає можливість соціальної модифікації певних суспільних векторів.

У контексті євроінтеграційного вектору розвитку української держави, а саме, національне керівництво міжнародних організацій, зокрема Європейського Союзу, в стислі терміни в рамках інтеграції України в міжнародне співтовариство, фактично, а не де-юре, має проявити конструктивну взає-

модію та ефективну співпрацю з громадянським суспільством.

Сучасне громадянське суспільство відіграє важливу роль у запобіганні корупції та боротьбі з нею. Але слід розуміти, що феномен корупції – це ознака не тільки держави, а й громадянського суспільства в цілому. «Корупційна діяльність громадян» та її рівень іншими словами, громадянське суспільство є одним із джерел виникнення та поширення феномену корупції, оскільки саме люди, громадяни, а не всі інші, ініціюють корупцію, створюють передумови для її виникнення та розвитку, беруть участь у корупційних діях тощо. Але не псевдо антикорупційна діяльність, а реальна діяльність, якою в основному займаються морально зрілі і свідомі громадяни, які займають соціально справедливу позицію, яка є невід’ємною частиною різноманітної системи громадянського суспільства.

За даними Transparency International Україна отримала 33 бали зі 100 можливих відповідно до індексу сприйняття корупції у 2022 році та посіла 116 місце з 180 країн, що вкотре підкреслює наявну проблему в нашій державі [2]. Думки українців з цього питання дуже різні, тому неможливо однозначно відповісти, чи зріс рівень корупції під час воєнного стану. Але ми безперечно можемо сказати, що боротьба з корупцією в нашій країні актуальна.

З початком повномасштабного вторгнення робота антикорупційних органів зазнала обмежень, що були зумовлені введенням воєнного стану. Відповідно до статистики наведеної на сайті НАЗК, за 2022 рік декларації подали понад 190 тисяч осіб та лише 13 народних депутатів. Через значне обурення суспільства та великий резонанс 12 жовтня 2023 року набрав чинності Закон України № 3384-IX, яким відновлено декларування та функції НАЗК.

У той же час, ми вважаємо, що крім війни, необхідно відзначити, що факторами наявності корупції в нинішній ситуації є: нестабільна економічна ситуація в країні, деморалізація суспільства, недостатня інформованість громадян і відсутність усвідомлення невідворотності покарання за організовані корупційні дії, прогалини в законодавстві, недовіра людей до керівництва

держави тощо.

Як у міжнародному, так і в українському праві одним з суб’єктів боротьби з корупцією є організації громадянського суспільства, серед яких на особливу увагу заслуговують антикорупційні неурядові організації (далі – НУО) та асоціації. У сучасному світі антикорупційні НУО відіграють провідну роль у процесах і заходах із запобігання та боротьби з корупцією. Саме сприяння відкритості та прозорості органів державної влади створює сприятливі умови для боротьби з корупцією загалом, виявляє факти корупції, корупційних та пов’язаних з корупцією злочинів і забезпечує притягнення винних осіб до різних видів відповідальності, відповідно до чинного законодавства.

Правовою основою для здійснення цієї діяльності є ст. 36 Конституції України і Закон України «Про громадські об’єднання» [3]. Також громадські об’єднання, їх члени або уповноважені представники та окремі громадяни у діяльності щодо запобігання корупції наділені правами, перелік яких наведено у ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» [4]. Згідно з цим антикорупційним законом, держава заохочує громадян розкривати інформацію про корупційні злочини. З цією метою в Україні запроваджено систему інформування про факти корупції так званий інститут викривачів.

Національне антикорупційне законодавство України ґрунтуються на наявній міжнародній антикорупційній правовій базі. Наприклад, стаття 13 Конвенції ООН проти корупції встановлює міжнародні стандарти участі громадськості в діяльності, спрямованій на організацію та здійснення заходів із запобігання і припинення корупції. Відповідно до наведеної статті, кожна держава-учасниця вживає відповідних заходів у межах своїх можливостей і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права з метою сприяння активній участі окремих осіб, груп, інституцій за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що реалізують свою діяльність на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції [5, с. 2; 11].

Отже, принципи та форми участі суспільства у попередженні корупції і протидії їй визначені у статті 13 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та охоплюють, зокрема: 1) посилення прозорості і сприяння залученню громадян до процесів прийняття рішень; 2) забезпечення для громадськості ефективного доступу до інформації; 3) здійснення заходів з інформування громадськості, які б сприяли створенню атмосфери нетерпимості до корупції; 4) повагу, заохочення і захист свободи пошуку, отримання і поширення інформації про корупцію [6].

Відповідна діяльність держави повинна включати, зокрема, залучення широкого кола громадян до процесів прийняття та реалізації прийнятих рішень, а також підвищити рівень відкритості та прозорість органів публічної влади шляхом забезпечення права та його ефективної реалізації на отримання публічної інформації та права вільно збирати, публікувати та розповсюджувати інформацію відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини та інших міжнародних тематичних документів, у яких задекларовано це право [5].

На сучасному етапі розвитку глобалізованого світу основними виконавцями вищевказаних принципів, закріплених у міжнародних правових актах, є міжнародні антикорупційні НУО. Однією з найавторитетніших таких організацій є Transparency International, яка з моменту свого створення 1993 року мала значний вплив на організацію антикорупційних кампаній по всьому світу.

Ця організація долучилася до створення платформи «Реанімаційний пакет реформ» та разом із партнерами розробили законопроекти, що лягли в основу майбутньої антикорупційної реформи. Transparency International Ukraine адмініструвала реформу публічних закупівель та державних продажів. Організація передала державі відповідні електронні системи, адміністраторами яких стали держпідприємства ProZorro та ProZorro.Продажі. Аналогічно організація долучилася до медичної реформи – передала державі електронну медичну систему eHealth. Також роль організації була значною у запуску Вищого антикорупційного суду. Українське представни-

цтво Transparency International одним з перших в країні почало займатися підтримкою викривачів корупції. Також Transparency International Ukraine займається підвищенням прозорості місцевого самоврядування через програму «Прозорі міста». Контроль за дотриманням законодавства та принципів системи ProZorro в публічних закупівлях організація здійснює через спільноту організовану довкола проекту DOZORRO [7].

За даними Державної служби статистики України [8] за 2024 рік, в Україні нараховується більше двох сотень громадських організацій, що позиціонують свою діяльність як антикорупційну. Однак, на відміну від Transparency International Ukraine, їхня діяльність у сучасній Україні не є ефективним механізмом попередження та боротьби з корупцією. Не беручи до уваги діяльність Transparency International Ukraine, можна сказати, що сьогодні в Україні немає справді сильного вітчизняного незалежного антикорупційного руху, який був би спроможний ефективно впливати на державу, політичну владу, громадські інститути та окремих представників. Однак, виходячи з суспільної оцінки ситуації з корупцією в країні, потреба в такій організації чи русі все ще існує.

З огляду на зарубіжний досвід, вважаємо, що Україні слід активніше впроваджувати такі чотири ключові напрями для підвищення ефективності запобігання та боротьби з корупцією стосовно інститутів громадянського суспільства:

1) створити механізми ефективної взаємодії між правоохоронними органами, іншими державними органами, наділеними владними повноваженнями, та організаціями громадянського суспільства, включно з антикорупційними НУО та свідомими громадянами;

2) вживати систематичних конкретних заходів щодо активнішого залучення громадян до процесу запобігання та боротьби з корупцією;

3) забезпечити доступ громадян до інформації про діяльність органів державної влади;

4) послідовне вирішення питань, порушених у цивільних скаргах громадян та посилення контролю щодо притягнення до відповідальності за недотримання норм

чинного законодавства.

До форм і методів залучення громадян у роботу механізмів протидії корупції відносяться:

- впровадження дійсно ефективного механізму участі інститутів громадянського суспільства у проведенні незалежної антикорупційної експертизи документів;
- участь громадян у розслідуванні злочинів і правопорушень корупційного характеру;
- розроблення та реалізація програм антикорупційної просвіти;
- зміцнення неприйняття корупції в суспільстві;
- розроблення та підтримка інтернет-порталів та інших веб-сайтів, присвячених питанням боротьби з корупцією та ін. [9].

Однак ми глибоко переконані, що для реалізації цих заходів і розв'язання складної проблеми боротьби з корупцією в нашій країні громадські організації повинні мати ефективні юридичні повноваження.

Сучасні НУО виступають у ролі посередників між органами державної влади та суспільством. У сфері боротьби з корупцією вони виконують такі дві головні функції:

1. виступають у ролі критичних спостерігачів за роботою державних органів, вимагаючи інформацію про їхню діяльність, викриваючи корупцію та злочинність, стежачи за поведінкою й способом життя громадянських діячів і керуючи державними закупівлями.

2. неурядові організації ведуть пропагандистську, просвітницьку та освітню діяльність серед населення, збирають та опрацьовують інформацію про корупцію, досліджують способи її подолання, готують пропозиції, запускають відповідні проекти та передають їх у державні органи для реалізації.

Сьогодні в Україні потенціал інститутів громадянського суспільства щодо запобігання та боротьби з корупцією використовується недостатньо з низки причин, серед яких:

- несистематичний характер діяльності інститутів громадянського суспільства;
- нерозвинені інститути громадянсько-

го суспільства;

- надмірне регулювання прямої демократії;
- переважно консультативний та дорадчий характер участі громадян у державному та місцевому управлінні;
- різні ролі та значення інститутів громадянського суспільства в різних частинах країни і на різних рівнях державного та місцевого управління тощо.

Невирішеним сьогодні залишається питання, як змінити корупційний менталітет українців. Для цього необхідно зробити всі кроки, але першим кроком має стати подолання суспільної пасивності та сприйняття корупції як загальновизнаного факту. Усі суб'єкти громадянського суспільства – політичні партії, НУО та асоціації, громадські рухи, представники приватного сектору, місцева влада, ЗМІ, професійне співтовариство і, звісно, пересічні громадяни, які щоденно зіштовхуються з негативними наслідками корупції, – мають бути зацікавлені у формуванні нетерпимості до корупції. Нижче перелічено деякі з ключових питань, що потребують вирішення.

Незважаючи на те, що Україна перебуває в стані активного конфлікту, лише 18% населення вважає, що головна загроза безпеці України походить ззовні. Таким чином, безпека, пов'язана зі злочинністю, є невід'ємною частиною національної безпеки.

Необхідно враховувати фактори, які можуть свідчити про те, що громадянське суспільство в державі розвивається на достатньому рівні, а отже, здатне справляти суттєвий вплив на процес правопорушень у соціальному середовищі, а саме:

- а) юридична гарантія правового статусу учасників суспільних відносин;
- б) визначення процесуальних аспектів реалізації правосуб'єктності інститутів громадянського суспільства;
- в) реальність засобів захисту правового статусу громадських організацій;
- г) адміністративна прозорість публічного управління.

Ґрунтуючись на досвіді низки зарубіжних країн, які розв'язують проблему інтеграції інститутів громадянського суспільства в антикорупційну сферу, автор пропонує такі заходи з модернізації національного публіч-

но-правового континууму на прикладі практичного досвіду Фінляндії, Великої Британії, Південної Кореї та Швеції:

а) для забезпечення належного рівня нормативно-правового забезпечення статусу антикорупційних неприбуткових організацій (далі – НПО), порядку формування кадрового складу, кваліфікаційних вимог до кандидатів і порядку здійснення ними своїх повноважень необхідне дотримання логічної структури національного антикорупційного законодавства та, з огляду на ієрархічний характер нормативно-правової бази, ухвалення типових положень про практичну реалізацію функцій, покладених на цей вид НПО. Для забезпечення можливості практичної реалізації функцій, покладених на цей вид НПО, з погляду ієрархії нормативно-правової бази, необхідне ухвалення типових положень щодо діяльності цього виду НПО;

б) бажано усунути вибірковість в акредитації постійних підрозділів громадського моніторингу при центральному органі виконавчої влади та інтегрувати структурні підрозділи останнього в адміністративно-територіальні одиниці України;

в) Переглянути систему фінансування антикорупційних НУО за прикладом Швеції;

г) систематично впроваджувати систему електронного урядування на практиці по прикладу Південної Кореї, відповідно до принципу повної прозорості всіх адміністративних актів;

д) запровадити в кримінально-процесуальне законодавство модель винятку з презумпції невинуватості в корупційних злочинах, поклавши на відповідну посадову особу, яка є підозрюваним або обвинуваченим, обов'язок доводити законність своїх дій, джерело свого майна та інші кримінальні факти;

е) скасувати практику централізації бюджету і складні процедури консолідації та перерозподілу бюджетних коштів через єдиний казначейський рахунок, замінивши цю модель повною бюджетною автономією для місцевих громад і відкритістю муніципального бюджетного процесу.

Основними запоруками удосконалення механізму залучення громадянського суспільства у процес запобігання корупції в Україні виступають:

1) регулювання правових засад формування та функціонування інститутів громадянського суспільства, орієнтованих на боротьбу з корупцією;

2) забезпечити організацію діяльності антикорупційних громадянських інститутів у всіх процесах державного управління;

3) значно розширити участь громадськості в поточній контрольній діяльності шляхом впровадження електронного документообігу, як єдиної системи для всіх адміністративних органів, зробивши інформацію про результати, етапи та предмети розгляду індивідуальних скарг на державні органи доступною для приватних органів, причому не лише для органів ради з особливим статусом, а й для широкого загалу, розширити склад охоплення громадської складової антикорупційної діяльності за рахунок залучення її до цієї сфери [9].

Громадські організації представляють інтереси громадянського суспільства і виступають як протипава політичній владі. Вони впливають на владу з метою впровадження антикорупційних заходів і пильно стежать за будь-якими спробами підірвати реалізацію антикорупційних реформ. Слід зазначити, що в суспільному середовищі цей вплив досить відчутний. Реформи мають бути «реальними», а не номінальними, оскільки організації громадянського суспільства неупереджено стежать за їхньою реалізацією та ефективністю. Така оцінка допомагає виявити сфери, що потребують поліпшення, й забезпечити ефективне використання ресурсів.

Окрім протидії корупції, громадські організації зосереджуються на превентивних заходах. Вони працюють над розбудовою інституційної доброчесності, сприянням етичній поведінці та прищепленням цінностей протидії корупції в суспільстві [10].

Як зазначає доктор юридичних наук, професор А.Й. Француз, для формування зрілого розвинутого громадянського суспільства потрібна свідомо, цілеспрямована, реальна державна підтримка. Громадянське суспільство покликане стати локальним фактором недопущення криміналізації та олігархізації суспільства та влади, запобі-

гання знищенню реальної демократії та свободи. Неприйняття інститутів громадянського суспільства, які повинні функціонувати в напрямі контролю, призводить до створення благодатних умов системної корупції, процвітання «кланової олігархії» [11, с. 22].

Автор сам є співзасновником, членом Правління громадської організації «Захищений успішний залізничник» (ЄРДПОУ 41314942). ГО ЗУЗ є правозахисною організацією, що здійснює громадський контроль за діяльністю посадових осіб у тому числі правоохоронних органів, військових формувань, органів місцевого самоврядування та судах, з метою викриття та запобігання корупції сприяє органам, які відповідно до законодавства України здійснюють правоохоронні та правозастосовні функції з протидії корупції.

Крім того, автор є головним редактором та журналістом інформаційного агентства ГО «ЗУЗ». Так, у червні 2024 року автором в колаборації з веб-порталом «Наші гроші» та «Слідство. Інфо» в результаті моніторингу закупівель ProZorro було виявлено значне завищення цін на будівельні матеріали у кошторисі поточного ремонту будівель для Національної гвардії України про що було повідомлено Міністерство внутрішніх справ України, Кабінет Міністрів України та опубліковано статтю на сторінці інформаційного агентства ГО «ЗУЗ» [12].

В липні 2024 року автором було виявлено, що високопосадовцями Департаменту Локомотивного господарства АТ «Укрзалізниця» організована «схема» неправомірного отримання коштів шляхом оформлення фіктивних документів на відрядження. ГО «ЗУЗ» були направлені відповідні запити до правоохоронних органів, Кабінету міністрів та до АТ «Укрзалізниця» для вжиття необхідних заходів реагування та притягнення винних до відповідальності. Крім того, для залучення громадськості та надання розголосу злочину автором була опублікована стаття на сторінці інформаційного агентства ГО «ЗУЗ» [13].

На запити та повідомлення про злочини органи державної влади надавали формальні «відписки», фактично тим самим ігноруючи громадський контроль наданий інститутам громадянського суспільства на законодавчому рівні.

Аналізуючи довоєнну антикорупційну діяльність ГО «ЗУЗ», автор вимушений констатувати, що в умовах війни реакція правоохоронних органів та інших органів державної влади на повідомлення про злочини від громадських організацій зазнала негативних тенденцій.

Проблему реалізації контролюючих функцій громадянського суспільства окреслює в своїй науковій праці Н. Підбережник, яка відзначає: «... незважаючи на те, що національне законодавство України передбачає участь інститутів громадянського суспільства в реалізації державної антикорупційної політики та наголошує на важливості здійснення громадського контролю за діяльністю державних службовців, корумпований стан системи правосуддя та правоохоронних органів, системи державного управління загалом позбавляє громадян реальних ефективних державно-управлінських механізмів участі у боротьбі з корупцією» [14, с. 134].

Слід зазначити, що інститути громадянського суспільства вже внесли значний вклад в боротьбу з корупцією в Україні. Наприклад, громадська організація «Центр протидії корупції» проадвокувала 34 законопроекти. Вона є однією з головних лобістів антикорупційного законодавства та створення антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Агентства по поверненню активів. Група «Антикорупційна реформа» своїми здобутками вважає кілька ключових антикорупційних законопроектів [15].

Багато громадських організацій в Україні співпрацюють з міжнародними партнерами, використовуючи знання, досвід та ресурси для протидії корупції. Ця співпраця допомагає впроваджувати найкращі практики та відповідати міжнародним стандартам боротьби з корупцією. Наприклад, Міждисциплінарний науково-освітній центр протидії корупції Національного університету «Києво-Могилянська академія» (ACREC) спільно з Лейденським університетом (Нідерланди) розпочали перший в Україні дослідницький проект. Головна мета проекту – з'ясувати, які фактори пояснюють успіхи та виклики антикорупційної діяльності гро-

мадянського суспільства в Україні [16].

Зазвичай подібна міжнародна кооперація відбувається за рахунок отримання грантів на проведення різних заходів. Важливо зауважити, що низка міжнародних громадських організацій мають свої представництва в Україні.

Важливою є роль антикорупційних інформаційних агентств, які проводять журналістські розслідування та слугують захисниками суспільних інтересів, забезпечують незалежний нагляд, мобілізують громади, захищають викривачів, діють як противага політичній владі. Вони чинять вплив на владу з метою впровадження антикорупційних заходів і залишаються пильними щодо будь-яких спроб підірвати втілення антикорупційних реформ.

Хотілося б звернути увагу, що в умовах публічності подібний вплив є дуже відчутним. Серед найбільш впливових слід виділити:

- Слідство. Інфо – незалежну українську агенцію журналістських розслідувань, що спеціалізується на розслідуваннях корупції у органах влади та гучних кримінальних злочинах. Створена у 2012 році журналістами Дмитром Гнапом та Анною Бабінець. Агенція відзначена численними нагородами в тому числі зарубіжними.

- «Наші гроші з Денисом Бігусом» – програма журналістських розслідувань, що викриває корупційні схеми українських чиновників. Один з ключових проєктів групи Bihus.Info. Автор ідеї та ведучий – Денис Бігус. Після виходів програми «Наші гроші з Денисом Бігусом», було зупинено ряд корупційних схем, затримано, звільнено та покарано чимало корупціонерів.

Підсумовуючи все наведене вище, виокремлюємо такі три головні положення:

1. Національна антикорупційна політика має реалізовуватися лише за активної участі свідомої громадськості, про що свідчить робота громадянського суспільства, зокрема антикорупційних НУО, та має ґрунтуватися на комплексному застосуванні таких процедур: профілактика, просвітництво, контроль та інформування.

2. Чинниками, що мають посилити вплив громадянської дії у боротьбі з корупцією в сучасній Україні, є мінімізація бюро-

кратичних процедур отримання інформації про корупційні чинники, подальше вдосконалення роботи судових та правоохоронних органів, а також забезпечення надійного захисту осіб, які повідомляють про факти корупції, забезпечення захисту осіб, які повідомляють про факти корупції тощо.

3. Спільне здійснення антикорупційного моніторингу та активна реалізація дослідницьких, аналітичних та освітніх програм у рамках національної антикорупційної політики забезпечують відкритість та доступність інформації органів державної влади для широкого загалу щодо стану, рівня, кількості корупції та реалізації відповідних антикорупційних заходів у процесі запобігання корупції та боротьба з нею тощо.

З вищезазначеного можна дійти висновку, що чинне законодавство передбачає низку способів впливу громадянського суспільства на діяльність, спрямовану на запобігання та протидію корупції в системі правосуддя. До них належать: висвітлення діяльності судів та органів державної влади у ЗМІ, інформування населення щодо фактів корупції, громадський контроль, розробка та реалізація освітніх програм за участю НПО.

Найефективнішим із них ми вважаємо громадський контроль. Однак його потенціал обмежений недосконалістю чинного законодавства. Це виражається у відсутності механізмів його реалізації та спеціального законодавства, що регулює це питання. Тому ми вважаємо, що цей закон має бути ухвалений якомога швидше.

Очевидно, що війна змінила пріоритети і мандати всередині уряду, але це не скасувало завдання боротьби з корупцією. На жаль, Україна, як і раніше, стикається з проблемами корупційних потоків, купівлі-продажу гуманітарної допомоги та хабарів в оборонному секторі. Однак воєнний стан не є підставою для порушення Закону про протидію корупції. Навпаки, в таких умовах особливо важливо забезпечити ефективний контроль і нагляд за дотриманням Закону, щоб запобігти корупції та зловживанню владою, притягнути винних у корупційних злочинах до відповідальності, згідно з чинним законодавством і гарантувати право на справедливий судовий розгляд, навіть в умовах збройного конфлікту.

Література:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text2> (дата звернення: 19.10.2024).
2. Transparency International Ukraine: Індекс сприйняття корупції. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 19.10.2024).
3. Про громадські об'єднання: Закон від 22.03.2012 №4572-VI. База даних «Законодавство України». ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 19.10.2024).
4. Про запобігання корупції: Закон від 14.10.2014 №1700-VII. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 19.10.2024).
5. Ортинський В. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у боротьбі з корупцією. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». №3(27), 2020. С. 1-6. URL: <http://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-7-number-327-2020/role-civil-society-and-media-fight-against> (дата звернення: 19.10.2024).
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Конвенція. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 19.10.2024).
7. Transparency International Ukraine: Про нас. URL: <https://ti-ukraine.org/about/#mission> (дата звернення: 19.10.2024).
8. Державна служба статистики України: Реєстр громадських організацій. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.10.2024).
9. Абдуллаєв В.А. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. Публічне управління та митне адміністрування. 2021. №3(30). С. 5-13. URL: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-3.1> (дата звернення: 19.10.2024).
10. Бондаренко О. С. Роль і напрями діяльності громадськості в реалізації антикорупційних реформ. Право і безпека. 2023. № 4 (91). С. 82-94. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.07> (дата звернення: 19.10.2024).
11. Француз А.Й. Роль громадянського суспільства у протидії корупції. А.Й. Француз, В.С. Половинко. Правничий вісник Університету «КРОК». 2016. Вип. 24. С.19-23. URL: <https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a24c43bd-8a43-4c19-8615-49583db1f411/content> (дата звернення: 01.11.2024).
12. Довгошея Р.В. Скільки можна «заробити» на ремонті корівника для Національної Гвардії України. Інформаційне агентство ГО «ЗУЗ» URL: <https://profspilkaszu-gozuz.org.ua/publications/skilky-mozhna-zarobyty-na-remonti-korivnyka-dlya-natsionalnoyi-hvardiyi-ukrayiny> (дата звернення: 19.10.2024).
13. Довгошея Р.В. Як вкрати у залізниці 30 млн. грн. на «схемах» з орендою житла. Інформаційне агентство ГО «ЗУЗ». URL: <https://profspilkaszu-gozuz.org.ua/publications/yak-vkrasty-u-zaliznytsi-30-mln-hrn-na-skhemakh-z-orendoju-zhytla> (дата звернення: 19.10.2024).
14. Підбережник Н. П. Участь громадськості у запобіганні та протидії корупції в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 3(48). ч. 1. С.131-137.
15. Антикорупційні громадські організації: Права людини. URL: <http://akp.prava-lyudyny.org/about-corruption/anticorruption/antikoruptionsijni-gromadski-organizatsiji.html> (дата звернення: 05.11.2024)
16. Міждисциплінарний науково-освітній центр протидії корупції в Україні: Наші проекти: URL: <https://asrec.org.ua/nashi-proekty/> (дата звернення: 05.11.2024).

References:

1. Constitution of Ukraine: Law of 28.06.1996 No. 254k/96-BP. Database «Legislation of Ukraine»/BP of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text2> (Accessed October 19, 2024);
2. Transparency International Ukraine: Corruption Perceptions Index. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (Accessed October 19, 2024);
3. On public associations: Law of 22.03.2012 No. 4572-VI. Database «Legislation of Ukraine»/Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (Accessed October 19, 2024);
4. On Prevention of Corruption: Law of 14.10.2014 No. 1700-VII. Database «Legislation of Ukraine»/Verkhovna Rada of Ukraine URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (Accessed October 19, 2024);
5. Ortynskyi V. The role of civil society and media in the fight against corruption. Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Series: «Legal Sciences». No. 3(27), 2020. P. 1–6. Available at: <http://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-7-number-327-2020/role-civil-society-and-media-fight-against> (Accessed October 19, 2024);
6. United Nations Convention against Corruption: Convention // Database «Legislation of Ukraine»/Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (Accessed October 19, 2024);
7. Transparency International Ukraine: About us. URL: <https://ti-ukraine.org/about/#mission> (Accessed October 19, 2024);
8. State Statistics Service of Ukraine: Register of Public Organizations. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed October 19, 2024);
9. Abdullaev V.A. The role of civil society in preventing and combating corruption. Public administration and customs administration. 2021. No. 3(30). P. 5-13. Available at: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-3.1> (Accessed October 19, 2024);

10. Bondarenko O. S. The role and directions of public activity in the implementation of anti-corruption reforms. Law and Security. 2023. No. 4 (91). Pp. 82-94. Available at: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.07> (Accessed October 19, 2024);
11. Francuz A.Y. The role of civil society in combating corruption/ A.Y. Francuz, V.S. Polovynko //Legal Bulletin of the University «KROK». 2016. Issue 24. P.19-23. Available at: <https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a24c43bd-8a43-4c19-8615-49583db1f411/content> (Accessed November 01, 2024);
12. Dovgosheya R.V. How much can you «earn» on repairing a cowshed for the National Guard of Ukraine. Information agency of the NGO «ZUZ». URL: <https://profspilkaszu-gozuz.org.ua/publications/skilky-mozhna-zarobyty-na-remonti-korivnyka-dlya-natsionalnoyi-hvardiyi-ukrayiny> (Accessed October 19, 2024);
13. Dovgosheya R.V. How to steal 30 million UAH from the railway on «schemes» with housing rental. Information agency of the NGO «ZUZ». URL: <https://profspilkaszu-gozuz.org.ua/publications/yak-vkrasty-u-zaliznytsi-30-mln-hr-na-skhemakh-z-orendoyu-zhytla> (Accessed October 19, 2024);
14. Pidberezhenyuk N. P. Public participation in preventing and combating corruption in Ukraine in the context of European integration processes. Effectiveness of public administration. 2016. Issue 3(48). Part 1. P.131-137.
15. Anti-corruption public organizations: Human Rights. URL: <http://akp.prava-lyudyny.org/about-corruption/anticorruption/antikoruptionsijni-gromadski-organizatsiji.html> (Accessed November 05, 2024);
16. Interdisciplinary Scientific and Educational Center for Combating Corruption in Ukraine: Our Projects. URL: <https://acrec.org.ua/nashi-proekty/> (Accessed November 05, 2024).

Стаття надійшла до друку 18 листопада 2024 року